

ומצינו כיצא בזה, הבדלים בתכונות הגוף ובתהליכים שבתוכו, בין ישראל לאומות העולם — ע' שבת פו: 'ישראל דדאיגי במצות חביל (= חם) גופייהו'. וכמוש"כ החתם סופר בתשובה, שאין זיהוי מוחלט בין מימצאי הרפואה שבישראל לשל נכרים.

דף יב

'... שהלך בעצת בתו. תנא, עמרם גדול הדור היה... אמרה לו בתו: אבא, קשה גזירתך יותר משל פרעה שפרעה לא גזר אלא על הזכרים... עמד והחזיר את אשתו' — משמע שטענתה לא היתה אלא משום סברא זו, [והנבואה שנתנבאה עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל, לא היתה אלא אחרי כן]. ולכאורה אין מובן כיצד יתכן שגדול הדור יטעה ותבוא עלמה צעירה ותעמידנו על האמת. אבל באמת ישנו מצב שלפי השכל הפשוט והישר אפסה כל תקוה, אלא שבינה יתרה ניתנה לה לאשה, שהיא אינה מתחשבת עם כללי השכל וגדריו. וכך הרגישה מרים וחשה שהגזירה שגזר פרעה אין ברור שתקיים, ושישנם כחות למעלה מדרך הטבע, להביא הישועה בדרך נס. [ואולי זו משמעות הכתוב ה' בחכמה יסד ארץ, כונן שמים בתבונה — התבונה היא בשמים, למעלה משכל ארצי, וזו הנהגה נסית. ואעפ"כ היא נרגשת אצל האדם]. (עפ"י אמת ליעקב — שמות ב, א)

'אפשר בת מאה ושלושים שנה הוא וקרי לה 'בת', דא"ר חמא בר' חנינא זו יוכבד שהורתה בדרך ולידתה בין החומות...'. — רבי אברהם אבן עזרא תמה (ויגש מו, כג) על דברים אלו, שאם כן, מדוע לא הזכירה תורה נס גלוי, שהולידה בגיל כה מאוחר, כנס לידת שרה הבת תשעים? 'ולא די לנו בזה הצער, עד שעשו פייטנים ביום שמחת תורה 'יוכבד אמי אחרי התנחמי והיא בת ר"נ שנה' — וכי אחיה חי כך וכך שנים?...'

והרמב"ן (שם) סתר בחריפות דברי ראב"ע, ותורף דבריו: 'אבל אומר לך דבר שהוא אמת וברור בתורה, כי הנסים הנעשים על ידי נביא שיתנבא כן מתחילה או מלאך נגלה במלאכות השם — יזכירם הכתוב, והנעשים מאליהן לעזור צדיק או להכרית רשע — לא יזכירו בתורה או בנביאים. וזהו זהב רותח יוצק בפי החכם הזה, ממה שהשיב על רבותינו בענין פינחס וזולתו במקומות הרבה...'

'בפיתקה של חוה' — נראה שדבר המפורש נקרא 'פתקא'. וכן מאמר זה, בעצב תלדי בנים, אינו נצרך לשמיעה אלא נראה לכל בחוש, לכך נקרא פתק, כתב. (עפ"י דובר צדק עמ' 176)

'מיכן לצדיקים שממונם חביב עליהן יותר מגופן וכל כך למה לפי שאין פושטין ידיהן בגזל' — יש לבאר על פי פשוטו, שהחביבות היא משום שהצדיק משקיע ברכושו השקעה רבה, ביגיעתו להישמר מכל חשש של גזל, כמו שכתוב בכל כחי עבדתי את אביכא. וכן: הייתי ביום אכלי חרב וקרח בלילה ותדד שנת מעיני. וידוע שכל מה שהאדם נותן בו מעמלו, חביב עליו ביותר.

עוד יש לפרש, שממונו של הצדיק חביב עליו מפני שהוא רואה בו פקדון שהפקיד אצלו השי"ת, בבחינת 'אתה ושלך' — שלו, היינו כדי שיוציאונו לטובת עניים ושאר נצרכים. ואם אינו שומרו כראוי, הריהו גוזל את העניים. וכל מה שהאדם מוציא יותר מההכרח, בודאי הוא גזל, כי למה יתנו יותר לזה מלזה אם לא שמוטל עליו החוב להוציאו לצורך אחרים. ואדם רשאי להשתמש בממונו לצרכי עצמו בהרחבה

רק אם מבין ליתן באופן זה גם לעני; אבל מי שיש לו בביתו 'איפה ואיפה', דהיינו מדה אחת להוצאותיו ומדה אחרת לצרכי העני — זה בודאי גזל. (מכתב מאליהו — ח"ד עמ' 296)

— רכוש שצדיק זכה לו ביושר, אפילו אינו אלא שוה פרוטה, הרי הוא קדוש בעיניו, הוא לא יבזבזנו, ולא ישחיתנו לריק. הוא אחראי על שימושו היעיל.

אלפי זוזים הרי הם בעיניו כשרוך נעל, בשעה שיש להוציאם למטרה נעלה; אך ערכו של שרוך נעל עולה לאלפי זוזים, בשעה שהוא עומד להתבזבז ללא טעם וללא מטרה. מי 'שאינו פושט ידו בגזל', והוא קורא את שלו רק מה שהצליח לרכוש במאמציו הישרים, זה יראה את חסדי ההשגחה בכל קנין שרכש; אם מחוט ועד שרוך נעל, הכל בא לו בזיעת אפיים ישרה, שנתברכה בידי שמים, וערכו לא ישוער. (פירוש רש"ר הירש, בראשית לב, כה)

— הצדיקים יודעים בהכרה שלמה, שכל ממון שבא לידיהם — מתנה היא עבורם מאביהם שבשמים, ועל כן מתנה זו חביבה בעיניהם, לא משום חביבות הממון כשלעצמו ח"ו, אלא משום חביבות הנותן. ומשום כך הם מוסרים נפשם לשמור את הממון, שהרי זהו רצון ד', שישמרו על המתנה שהוכנה עבורם ושניתנה להם, ולא יודקו ליגע במתנתם של אחרים.

וזהו שאמרו 'לפי שאין פושטין ידיהם בגזל' — אין הכוונה לגזול ממון מזולתם, אלא שאינם גוזלים את קניני העולם מהבורא יתברך, כלומר שמכירים שהכל שלו ולא שלהם. (עפ"י 'לקט שיחות מוסר' (לגרי"א שר) ח"ב עמ' תמא. וכעין זה בנן יהודיע בחולין צא: בשם האריז"ל. וע"ע: משנת ר' אהרן ח"א עמ' קטו, ריח; שיחות חיים עמ' 10).

(ע"ב) 'דאישתרבב אישתרבובי' — 'זהרי לא ידעה מתחילה שייעשה לה נס, מה עלה על דעתה להושיט ידה למקום שאינה מגעת? אלא כך דרכם של עושי טוב, בין הם יכולים ובין אינם יכולים, לעולם הם מרתיעים לקראת המעשה הטוב מבלי עשות חשבון אם ישיגו אם לא ישיגו. ובשכר זה נעשים להם נסים ומשיגים אפילו את הבלתי מושג' (בשם רמ"מ מקוצק. ע' שיח שרפי קדש ב, תמא; ספר הפרשיות — שמות).

'מי שעתידי לומר שירה על היום ביום זה ילקה ביום זה?...' מי שעתידי לקבל תורה מהר סיני ביום זה ילקה ביום זה? — לפי שיש רושם בזמן למפרע, אלא שאינו בגלוי כי שמא לא יבחר בטוב. [וזה ענין קדושת ראש חדש שלא נזכר בתורה כלל, כי לא היה בו התגלות שכינה בעבר, רק לעתיד — והיה מדי חדש בחדשו... יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר ה' — שיהיה גילוי הנוכח גם בראש חדש]. (מתוך רסיסי לילה ז).

מכאן שהאדם נידון על שם סופו, [וכענין הכלל כל העומד לדבר מסוים, נידון מיד כאילו נעשה]. 'וכן שמעתי על פסוק בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך ד'אזכיר' לשון עתיד, דבכל נפש שהקב"ה רואה שעתידי להיות הזכרת שמו ית' בקרב לבבו ושישרה שכינתו ית' בקרבו, [ועל כן הוא בלשון נעלם, שהוא על העתיד דעתה נעלם], ואבוא אליך — בהווה ובנוכח תיכף, וברכתך — אף דעדיין הוא משוקע במה שמשוקע, מ"מ הש"י מברך על שם העתיד'. (מתוך ישראל קדושים עמ' 39)

אם כן עשיתו למשה רבינו בעל מום — אף על פי שהיה כבד פה וכבד לשון — זהו מסיבה מיוחדת, שלא יאמרו בחלקת לשונו השפיע על ישראל לקבל את התורה, לכך נעשה כבד פה ולשון, שבזה מבורר

לכל שקיבלו את התורה מתוך חשקם ורצונם בלבד, ללא השפעה אחרת. ובסופו של דבר גם מזה נתרפא משה, כפי שאמרו במכילתא. (עפ"י פרי הארץ — וארא)

פה שעתיד לדבר עם השכינה יינק דבר טמא?! — אף על פי שחלב אדם התר גמור הוא לתינוק, מכל מקום לגבי משה קראו 'טמא'. וכן מצינו ביחזקאל ולא בא בפי בשר פגול ודרשו (בחולין לה): שלא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם. (עפ"י שו"ת הרמ"א נג)

כללי תנאים ואמוראים

רבי מאיר אומר... אחרים אומרים... — יש סוברים שאמנם 'אחרים' היינו רבי מאיר (כמו שאמרו בהוריות ג:), זהו ברוב המקומות אבל יש יוצאים מן הכלל הזה. וכמו כן מה שאמרו 'יש אומרים' — רבי נתן, ברוב המקומות הוא כן ולא בכולם. (עפ"י תוס' שאנן ותורא"ש להלן כב. תוס' ותור"י החסיד — ברכות ט. תוס' ב"ב טו: ע"ז סד:

ובשו"ת אור לי (לר"ח מדיני, בעל שדי חמד. סח) כתב: דוקא כשרבי מאיר מופיע בשמו כחולק על אחרים. ועתוס' ב"ב צג:). והתוס' כאן נוקטים שלעולם 'אחרים' הוא רבי מאיר, אלא שרבי מאיר היה סבור בתחילה בדעה אחת, ולאחר זמן, כשכבר נתכנה 'אחרים', חזר בו מדעתו הראשונה. [ואף על פי שחזר בו, משנה ראשונה לא זזה ממקומה. ואף בברייתות אומרים כן. יד מלאכי תקפד].
סמך להסבר זה — לעולם לא תמצא 'אחרים' הכתובים לפני רבי מאיר. משמע שזו דעתו של רבי מאיר המאוחרת יותר. (יד מלאכי שם. ואמנם שמות של חכמים אחרים מצאנו במקומות מועטים נזכרים לאחר 'אחרים' — ע' מגילה לא: יבמות פ: ואילו ר"מ לעולם לא נמצא אחר 'אחרים').

דף יג

באורי אגדה ופרפראות

זיספדו שם מספד גדול וכבד מאד — תנא, אפילו סוסים ואפילו חמורים — שהיו גם הם מיייללים ובוכים. [ושמא דרשו בגזרה שוה, שכתוב בהם **מקנה כבד מאד**]. (ריעב"ץ).
ואולי יש לפרש שדרש 'מאד' על המון, כ'בכל מאדך' — ממונך, כלומר גם ממונם ורכושם היה בכלל ההספד. ויש ליתן טעם לכך שדוקא בהספד על יעקב מצינו כן, כי עליו ביחוד אמרו (ע' חולין צא.) שממונו חביב עליו מגופו, שחזר על פכים קטנים, (והוא כנגד 'בכל מאדך' כפש"כ ב'צדקת הצדיק' קצט ועוד). ולכך העדרו ניכר היה אף בממונו. וע' במצוין לעיל ב. על שייכות והשפעת האדם על ממונו).
והמהרש"א פירש: 'ואולי עניינו כמו שעושים עתה למרכבת שרים ומלכים במיתתם, להלביש הסוסים שחורים, ולעשות להם כאילו גם הם בוכים'.

שלישים וששה כתרין נתלו בארונו של יעקב — יש לכוין מספר זה כנגד ל"ו כריתות האמורות בתורה, הגורמות לניתוק הנפש ממקורה, אבל המקיימן דבקה נפשו במקורה, בזיו השכינה שהיא ה'כתר' המעטרת את ראשה. 'כתר' — היפוך אותיות 'כרת'.